

Autorka: Anna Dobrowolska

Szkoła naszych rodziców i dziadków - czytamy źródła historyczne

Powiązanie z podstawą programową:

W ramach scenariusza uczniowie doskonalią umiejętności analizy i interpretacji historycznej (cele kształcenia – wymagania ogólne). Rekomendujemy realizację scenariusza z uczniami na III etapie edukacyjnym, ale po dostosowaniu poziomu można go również przeprowadzić podczas lekcji historii z uczniami klasy VI szkoły podstawowej.

Cele:

- Zapoznanie uczniów z różnymi typami źródeł historycznych do historii PRL-u i ich specyfiką;
- Kształtowanie umiejętności krytycznej analizy źródeł;
- Przekazanie wiedzy na temat historii społecznej PRL, ze szczególnym uwzględnieniem życia codziennego.

Cele w języku ucznia:

- Będziesz wiedział/wiedziała, jak wyglądała szkoła w PRL;
- Będziesz znał/znała różne typy źródeł, których historycy używają do badania historii najnowszej;
- Będziesz umiał/umiała na podstawie źródeł opowiedzieć o szkole w PRL.

Metody:

- Rozmowa nauczająca;
- Praca z tekstem źródłowym;
- Tworzenie własnego tekstu;
- Dyskusja.

Czas trwania:

45 min. + praca domowa

Przebieg lekcji:

1. Wprowadzenie (10 minut)

Przywitaj uczniów i poproś, aby przypomnieli sobie, co pamiętają o historii PRL z poprzednich lekcji. Wypisz na tablicy skojarzenia, w razie potrzeby uzupełniając niezbędne informacje. Poprowadź burzę mózgów w taki sposób, aby na tablicy znalazły się zarówno skojarzenia polityczne (np. dyktatura partii komunistycznej, zależność od ZSRR, brak demokracji, propaganda, „Solidarność”), jak i społeczne (np. budowa fabryk, industrializacja, walka z analfabetyzmem, awans społeczny). Następnie poinformuj uczniów, że dziś zajmować będziecie się wyjątkowo „bliską” historią, czyli tematem szkoły w PRL-u. Przedstaw cele lekcji w języku ucznia, zwracając uwagę na pracę ze źródłami historycznymi, która jest najważniejszą częścią pracy historyka. Dzisiaj uczniowie i uczennice będą mogli sami sprawdzić się w tej roli.

Rozdaj uczniom karty pracy (załącznik nr 2) i poinformuj, że pomogą im one uporządkować notatki z dzisiejszej lekcji, a także przydadzą się do wykonania pracy domowej.

2. Praca ze źródłami (30 minut)

- Rozdaj uczniom źródło nr 1 „**Opowieści o szkole**” (załącznik nr 1) i poproś, żeby je uważnie przeczytali i podkreślili najważniejsze według nich informacje. Następnie wspólnie zastanówcie się, z jakim typem źródła macie do czynienia. W jaki sposób powstało? Jeżeli nie padnie pojęcie „historia mówiona”, to zapisz je na tablicy i wyjaśnij jego znaczenie. Zwróć uwagę na to, że świadkowie opowiadają o wydarzeniach, które sami przeżyli. Zapytaj uczniów, jaki może mieć to wpływ na ich relację? Czego się z niej dowiemy, a czego nie?
- Następnie poproś uczniów, aby powiedzieli, czego o szkole w PRL dowiedzieli się z tego źródła. Podziel tablicę na pół i na jednej połowie wypisz informacje wydobyte przez uczniów z tekstów. W razie potrzeby zwróć uwagę na następujące tematy: czas wolny, zabawy, kary, emocje, pamięć, przyjaźnie, otoczenie szkoły.
- Po zakończeniu pracy z relacjami świadków poinformuj uczniów, że teraz obejrzą zupełnie inny typ źródeł – **Polską Kronikę Filmową**. Opowiedz uczniom, że w ramach PKF nagrywano krótkie filmy o bieżących wydarzeniach, które następnie emitowane były przed seansami w kinach, a także w telewizji. PKF była narzędziem propagandy władz komunistycznych. Jeśli trzeba, wyjaśnij pojęcie propagandy. Poproś ich, aby oglądając filmy zastanowili się, czym źródło to różni się od omawianych wcześniej tekstów i czego mogą się z niego dowiedzieć o szkołach w PRL.
- Filmy: <https://youtu.be/homjSSrVR1c?t=3m33s> (od 3:33 do 6:11)
<https://youtu.be/Qe2BiSZvAas?t=17s> (od 0:17 do 1:33)
- Kiedy obejrzą filmy, zapytaj uczniów, co sądzą o takim źródle. Jakie emocje towarzyszyły im w trakcie oglądania filmów? Czy bawiły ich te sceny, a może coś ich poruszyło? Zastanówcie się, w jaki sposób kręcono te filmy. Czy nagrani uczniowie i nauczyciele zachowywali się naturalnie, czy była to dla nich sytuacja wyjątkowa?

- Następnie poproś uczniów żeby zastanowili się, jakie informacje o szkole w PRL można wydobyć z tego źródła. Wypiszcie je na drugiej połowie tablicy. W razie potrzeby zwróć uwagę na następujące tematy: mundurki, nowe osiedla i szkoły, wysoki przyrost naturalny, „tysiąclatki” i hasło „Tysiąc szkół na tysiąc lat”, system szkolny – ośmioletnia szkoła podstawowa, czteroletnie liceum.
- Porównajcie dwie połowy tablicy. Czym różnią się wypisane informacje? Poproś uczniów, aby zastanowili się, z czego wynikają te różnice. Zwróć ich uwagę na to, że różne typy źródeł historycznych pozwalają nam dowiadywać się różnych rzeczy o przeszłości. Co innego powie nam świadek historii, który pamięta dane wydarzenie, a czego innego dowiemy się z oficjalnych dokumentów czy propagandowych filmów. Podkreśl, że wszystkie pytania, które zadaliście na temat cech tych źródeł, to tak zwana **krytyka źródła historycznego**. To bardzo ważny element pracy historyka, bez którego nie możemy stwierdzić, co wydarzyło się w przeszłości naprawdę, a co nie. Na wszystkie informacje na temat wydarzeń z przyszłości trzeba zawsze patrzeć krytycznie i sprawdzać ich wiarygodność.

3. Podsumowanie i praca domowa (10 min.)

Na koniec lekcji wspólnie omówcie wypełnione karty pracy. Jeżeli uczniowie nie wypełnili którejś z pozycji, wspólnie zastanówcie się nad odpowiedzią. Następnie poproś uczniów, aby poszukali w innych źródłach informacji na temat szkoły w PRL. Mogą zapytać rodziców i dziadków, zajrzeć do książek i encyklopedii czy poszukać zdjęć w Internecie. Ich zadaniem będzie napisanie krótkiej notatki pt. „Szkoła w PRL” na podstawie wiadomości zdobytych na lekcji i podczas własnych poszukiwań. Notatka nie musi być długa, powinna jednak zawierać wiarygodne informacje i w jasny i zwięzły sposób przekazywać najważniejszą wiedzę na ten temat. Prace omów z uczniami na następnej lekcji albo indywidualnie, zwracając uwagę na wykorzystane źródła i krytyczne podejście do informacji.

Załącznik nr 1: „Opowieści o szkole”

Źródło można dostosować do możliwości klasy i wybrać tylko część relacji albo podzielić je między grupy, z których każda przeczyta jeden fragment.

1. „Ponieważ kiedyś można było bić dzieci. Była taka jedna Pani, która używała gumy, dętki od roweru i po prostu biła te dzieci po rękach. I było takich nauczycieli kilku - dwóch, trzech i oni mieli takie prawo. Mało było takich nauczycieli w szkole - dwóch, trzech może co stosowali przemoc, można powiedzieć. Na przykład koleżanka i ja byłyśmy w klasie i była zadana tabliczka mnożenia. Więc Pani zadała 30 przykładów, nas pytała, z tej tabliczki. I ona się pomyliła. Raz się pomyliła, potem drugi raz się pomyliła i za to musiała podejść do Pani i ona ją tak zbiła, tą gumą te ręce, że miała aż do krwi tak zbite. Były bordowe te ręce. A ja osobiście dostałam od tej Pani tablicą... po prostu uderzała moją głowę o tablicę. Za tę samą tabliczkę. Ona dostała gumą a ja głową o tablicę. Tyle razy ile się pomyliłam, tyle razy byłam uderzona”. (Kobieta, wspomnienie z lat 80., szkoła wiejska).

2. „Ale wtedy takie sprzątanie szkoły... Była woźna, która sprzątała tylko tak na prawdę podłogi, ale dużo czynności na zewnątrz i wewnątrz wykonywali uczniowie. Tam nie było czegoś takiego, że ktoś grabił liście albo zrywał jabłka. Wszystko to wykonywali uczniowie. Normalnie zajęcia były, akcja była... wychodziliśmy. No nie każdego dnia. Jak liście były to 2 razy w tygodniu.” (Kobieta, wspomnienia z lat 80., szkoła w średnim mieście).

3. „Najlepsze dla mnie wspomnienie, to było przygotowanie do sezonu zimowego, czyli to było odśnieżanie całego boiska, wcześniej służącego do piłki nożnej, wysypanego żużlem, odśnieżanie tego wszystkiego, robienie takich wałów, żeby woda nie uciekła, to żeśmy sami robili i oczekiwali na straż pożarną, która przyjedzie i zaleje nam to wodą i po paru dniach mogliśmy szaleć na łyżwach, to były najpiękniejsze rzeczy. (... czuliśmy) wielką radość, ekscytację, tym co się będzie działo, że już niedługo będziemy mogli jeździć na łyżwach, to było niesamowite, wszyscy w tym uczestniczyli, nie było tego, że tylko jeden człowiek to robił, ale to robiło ileś tam klas, każdy swoje, a samo to nalewanie wody, ile ludzi przychodziło, ile było radości, że już za chwilę będziemy jeździć” (Mężczyzna, wspomnienie z lat 70., szkoła w średnim mieście)

4. „Najbardziej zapamiętanym przeze mnie momentem był wyjazd klasowy do Zakopanego. (...) Chodziliśmy całą klasą po górach, dużo zwiedzaliśmy...to było coś nowego dla dzieci które od początku mieszkają na wsi. Dawniej nie było tak jak teraz, że dzieci jeżdżą za granicę, na wakacje. Wtedy taki wyjazd dla mnie i moich kolegów i koleżanek to było naprawdę duże wydarzenie, to było coś.” (Kobieta, wspomnienie z przełomu lat 60. i 70., szkoła wiejska)

Źródło: Budziszewska, M., Olender, E., Gołuchowska, M., Kocik, D., Mućka, J. (2015) Pamięć szkoły PRL-u. Badanie z wykorzystaniem technik narracyjnych. „Psychologia Wychowawcza” 7 (2015), s.62-81. Dostęp on-line: https://www.researchgate.net/publication/282410842_Pamiec_szkoly_PRL-u_Badanie_z_wykorzystaniem_teknik_narracyjnych

Załącznik nr 2: Karta pracy dla ucznia

	Źródło nr 1	Źródło nr 2
	....	....
Typ źródła		
Dwie informacje, których dowiedziałem/am się z tego źródła	1. 2.	1. 2.
Kto stworzył to źródło?		
Jakie były okoliczności powstania tego źródła? Po co powstało?		
Czego nie możemy się dowiedzieć na podstawie tego źródła? (Jakie są jego wady?)		